

Popularnonaukowe streszczenie projektu

Kwestia konfliktów społeczno-gospodarczych o służebności w drugiej połowie XIX wieku w Galicji jest istotnym problemem w trudnych relacjach między chłopami i właścicielami ziemskimi.. Wpisuje się zatem doskonale w tematykę stosunków społeczno-gospodarczych podejmowanych dotychczas jedynie fragmentarycznie lub z ogólnego punktu widzenia. Do masowych konfliktów o służebności, czyli prawa pobierania drewna i ściółki leśnej z lasów oraz użytkowania łąk i pastwisk, należących do zwierzchności dworskiej doszło po reformie uwłaszczeniowej i zniesieniu pańszczyzny w Galicji, to jest w drugiej połowie XIX wieku. Napięcia wynikające z perspektywy ludności poddańczej, dążącej do utrzymania praw serwitutowych w starej formie oraz przeciwstawne działania dworu były punktem zapalnym uosabiającym żywotny konflikt interesów. Realny proces regulacji i wykupu serwitutów nastąpił pod koniec lat 60-tych XIX wieku i miał doprowadzić do zniesienia służebności z odszkodowaniem dla wsi. Rozwiązanie problemu okazało się dużo trudniejsze do zrealizowania niż zakładano. Polubowne umowy były rzadkością. Najczęściej dochodziło do sporu, a przedmiotem konfliktów były szacunki wartości praw serwitutowych, wskazywanie osób uprawnionych do poboru surowców z lasów, wysokość kwoty odszkodowania lub rodzaju i powierzchnia przekazanego ekwiwalentu leśnego. Liczne i długotrwałe spory uosabiała liczba spraw sądowych o serwituty i wystąpienia chłopów, dążących do siłowego egzekwowania swoich praw. W drugiej połowie XIX wieku na terenie Galicji doszło do około 32 tysięcy procesów sądowych między gminami wiejskimi a właścicielami ziemskimi oraz kilkuset wystąpień chłopskich.

Projekt badawczy przewiduje wszechstronną analizę problemu konfliktów o serwituty oraz procesu regulacji i wykupu służebności na obszarze Galicji Środkowej w drugiej połowie XIX wieku. Zakres terytorialny odnosi się do dwunastu powiatów z 1867 roku, natomiast cezurę czasową dyktują konkretne wydarzenia historyczne (patenty cesarskie związane z reformami gospodarczymi) oraz niezwykle obfita baza źródłowa. Wśród czynników determinujących podjęcie tematu znalazło się przede wszystkim skromne opracowanie problemu ukazujące kwestię konfliktów o serwituty w Galicji z ogólnego lub fragmentarycznego punktu widzenia i jednocześnie bogaty zasób źródłowy, dotychczas kompleksowo nieopracowany. W niemniejszym znaczeniu było również pragnienie wypełnienia brakującej luki w badaniach naukowych. Realizacja projektu przewiduje przeprowadzenie szerokich i gruntownych badań archiwalnych głównie poza granicami Polski, w tym głównie w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie i Lwowskiej Narodowej Bibliotece Ukrainy im. Wasyla Stefanyka we Lwowie. Badania przewidują również kwerendy uzupełniające w jednostkach archiwalnych w Polsce – Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Narodowym w Krakowie i Archiwum Państwowym w Rzeszowie i Przemyślu. Zasadniczą rolę w projekcie spełniają materiały rękopiśmienne z XIX wieku wytworzone przez różne organy administracji państwowej, sądy i lokalne komisje serwitutowe.

Postawione cele i problemy badawcze zrealizowane zostaną w oparciu o krytykę i analizę rękopisów, przyjmując klasyczne i nowatorskie metody badawcze. Wśród tradycyjnej systematyki, charakterystycznej dla pracy historyka, najważniejszą rolę będzie spełniać bezpośrednia i opisowa metoda ustalania faktów, a także krytyka wewnętrzna i hermeneutyka. Niemniej ważna będzie metoda analityczna, indukcyjna dedukcyjna i statystyczna. Niewątpliwie nowatorskim rozwiązaniem będzie praca z wykorzystaniem Geograficznych Systemów Informatycznych, które pozwoli w nowoczesny sposób ukazać postępujący proces regulacji i wykupu serwitutów, największe ogniska konfliktowe, jak również miejsca powstania leśnych wspólnot gruntowych, które częściowo przetrwały do czasów współczesnych. Rezultaty badań zaprezentowane zostaną na kilku płaszczyznach. Prócz powstania pracy opartej na materiałach rękopiśmiennych, wyniki przedstawione zostaną również z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi poprzez stworzenie witryny internetowej z aktualnymi postępami badań oraz bazą danych, zawierająca najważniejsze informacje o procesie regulacji serwitutów w każdej ówczesnej gminie. Projekt badawczy przewiduje również eksplorację terenową, która pozwoli ustalić współczesne leśne wspólnoty gruntowe, jako pozostałość po reformach gospodarczych w Galicji.

Badania podjęte w ramach niniejszego projektu przyczynią się przede wszystkim do wniesienia nowej i rozszerzenia posiadanej już wiedzy, obejmującej kwestie serwitutów w Galicji w drugiej połowie XIX wieku, dając podstawy teoretyczne do podjęcia dalszych badań.